

Đurđa Strsoglavec

NEKAJ O »NASLAVLJANJU« PREVAJALSKIH VPRAŠANJ

O medkulturnem posredovanju, temi prvega *Južnoslovanskega večera*, dodajam nekaj misli in (retoričnih) vprašanj o odgovornosti prevodov in prevajalčevi odgovornosti za (prevodno) slovenščino, ki preide v sistemsko rabo.

Slovar slovenskega knjižnega jezika glagol **prevájati** pomensko opredeljuje kot *izraziti, podajati pisano ali govorjeno besedilo enega jezika z jezikovnimi sredstvi drugega jezika* in navaja primere rabe: prevajati dramo, roman; prevajati podnaslove v filmu; prevajamo strokovne tekste; prevajati iz enega jezika v drugega; prevajati v slovenščino; prevajati dobessedno; prevajati s slovarjem, samostalnik **prevajálec** pa kot *kdor se (poklicno) ukvarja s prevajanjem* in navaja primere rabe: prevajalec je roman dobro prevedel; pogovarjala sta se s pomočjo prevajalca; zaposlil se je kot prevajalec na sodišču; prevajalec iz nemščine in angleščine; šola za prevajalce / za prevajalca nam je bil neki domačin / leposlovni, tehnični prevajalci.

Slovarski razlagi sta skopi, slovarski pač, zato ne moreta celostno zajeti tako širokega pojma in področja, kakršno je prevajanje, še zlasti književno prevajanje. Dandanašnji za marsikoga prvi in edini vir informacij, wikipedija, pravi, da je **prevajanje** proces prenosa pomena iz izvirnega jezika v ciljni jezik, pri čemer gre za prenos jezikovne in kulturne značilnosti v drug jezik. Pri procesu prevajanja se ne sme izgubiti pomen besed, ki je v različnih kulturah drugače obarvan. Zavedanje kulturnih razlik med izvirnim in ciljnim jezikom je ključno pri delu prevajalca, saj z upoštevanjem le-tega postane prevod razumljiv in ustrezen.

V monografiji *Književni prevod*¹ je **književni prevod**, ne glede na to, ali je zvest posnetek ali prirejena interpretacija, opredeljen kot poustvaritev pomena ali sporočila izvirnega besedila in ima kot takšen status nadomestka izvirnika v jezikovnih skupnostih, ki uporabljajo druge jezike, oziroma v njihovih literarnih sistemih; književni prevod je posebna oblika medkulturnega posredovanja nekega drugega besedila in ima moč, da lahko prenese nekega avtorja in/ali njegovo besedilo v drugo kulturo in ga s tem povzdigne nad meje njegovega lastnega jezika in kulture.

Ali so poimenovanja prevod, nadomestek izvirnika, priredba, prede-lava, prenos, poustvaritev sopomenke? Se njihova pomenska polja prekrivajo? Ali sta izraza *prevajanje v slovenščino* in *slovenjenje* sopomenki? Kaj v kontekstu prevajanja v slovenščino pomeni *slovenjenje* oziroma *posloveniti*?

Morda nam lahko pomagajo odgovoriti naslednje prevodoslovne kategorije: retrospektivni prevodi (ki poustvarjajo jezikovne, slogovne in besedilne značilnosti izvirnega besedila in kulture), prospektivni pre-

¹ Grosman, Meta, Uroš Mozetič, Barbara Simoniti, ur. (1997): *Književni prevod*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

vodi (ki se prilagajo leposlovnim, kulturnim in jezikovnim konvencijam ciljnega jezika in kulture) in potujitveni prevodi (ki ohranjajo razlike izhodiščnega besedila in kulture ter vzpostavljajo ravnovesje med izhodiščno in ciljno kulturo). Pri slednjih (pa tudi pri drugih) obstaja nevarnost ohranjanja razlik izhodiščnega jezika – npr. skladske in oblikoslovnih vzorcev, kar lahko povzroči palimpsestne prevode (navajam notoričen primer: "V TV-reklami za namaz Nutella lahko slišimo: 'Naj jutro naredi dan.' 'Make my day', fraza, ki jo je proslavil Umazani Harry, se seveda prevede s 'Polepšaj mi dan'. Tako tudi jutro z namazom Nutella sladkosnedom kvečjemu polepša dan, ne pa naredi.")²

Da bo prevod (literarni ali neliterarni) ustrezen in sprejemljiv, je treba upoštevati: jezikovne in zunajjezikovne, besedilne in zunajbesedilne, literarne in zunajliterarne, kulturne in zunajkulturne dejavnike oziroma okoliščine, socialno in funkcijsko zvrstnost, jezikovne registre, pomenska polja in stopnjo prevedljivosti. Poimenovanja (npr. lastna imena, krajevna imena, realije) v prevodnem besedilu ne morejo oziroma ne smejo biti zgolj zamenjana z drugimi (jezikovno drugačnimi), temveč morajo upoštevati pomensko polje, ki ga ima posamezno poimenovanje v izvirnem besedilu. Z drugimi besedami – prevodno besedilo mora izhodiščni pomen oziroma pomene v ciljni jezik prenesti tako, da so pomenska polja ohranjena.

Kdaj so upravičeni pomenski in slogovni odmiki, kdaj prilagajanje ciljnemu kulturnemu okolju in okusu ciljnega bralca? Kakšne so posledice prevajalčevega nerazumevanja izvirnika, besediščne in skladske neustreznosti, nemotiviranega izpuščanja in/ali dodajanja posameznih besed ali večjih sklopov, interpretativnega pre-

² Kocmut, Aleksandra in Anton Romšak: Napačna raba prislova »tehnično«. *Amebis*, 22. 6. 2016. Splet.

vajanja in (nedopustnega) spreminjanja pomena izvornika?

Neustrezni (napačni) prevodi in neustrezni (napačni) prevedki, ki so marsikdaj posledica vpliva lažnih prijateljev (tako v literarnem kot v neliterarnem prevodnem sistemu), preidejo v sistemsko rabo in se pravzaprav ne dojemajo kot napačna raba (npr. položite vaš nakup na tekoči trak; koruzna moka; okusno čokoladno polnjenje; patetično; poročiti/zaročiti koga; nasloviti vprašanje/problem; socialno omrežje).

V čem se *slovenščina* razlikuje od *prevodne slovenščine*? Ali je prevodna slovenščina posebna, drugačna slovenščina? Če ločujemo literarni sistem nacionalne književnosti in literarni sistem prevodne književnosti, ali lahko ločujemo nacionalno rabo slovenščine in prevodno rabo slovenščine?

Kot pravi Jožica Jožef Beg,³ ki se sklicuje na Božo Krakar Vogel,⁴ se v srednji šoli »delež besedil slovenskih klasikov razlikuje po programih. Medtem ko je pouk v srednjem poklicnem izobraževanju osredotočen na nacionalno književnost, dijaki srednjih strokovnih šol in gimnazije spoznavajo tudi prevodno književnost, saj naj bi literarno zmožnost skladno s svojimi sposobnostmi razvijali ob reprezentativnih delih nacionalne in prevodne književnosti. Pri tem je cilj književnosti v srednjih strokovnih šolah spodbuditi razvoj razmišljujočega bralca, ki bo zmožen kritičnega razmišljanja o vsebinskih vidikih prebranega besedila, gimnazijci pa naj bi postali kultivirani bralci, katerih 'književna in bralna kultura se kaže v vseh razsežnostih in se povezuje s širšo splošno bralno kulturo posameznika'.«

³ Jožef Beg, Jožica (2015): Branje klasične slovenske poezije v gimnaziji. V: *Obdobja 33: Recepcija slovenske književnosti*. Ur. Alenka Žbogar. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 169–174.

⁴ Krakar Vogel, Boža (2004): *Poglavja iz didaktike slovenske književnosti*. Ljubljana: DZS, 72–74.

A učenci/dijaki/študentje se s prevodno slovenščino ne srečujejo zgolj pri pouku in ne zgolj z literarnim branjem (npr. televizijski podnapisi, reklamni oglasi, navodila za uporabo, različna sporočila, podatki, spletne strani).

Tudi zato, ker velja, da jezikovno zmožnost v knjižnem in zbornem jeziku razvijamo tudi z branjem prevodne književnosti oziroma prevodov, ne moremo mimo odgovornosti prevoda oziroma prevajalčeve odgovornosti.

Prevajalec torej ni odgovoren zgolj za ustrezen prenos pomena izhodiščnega besedila oziroma medkulturno posredovanje, temveč tudi za *rabo ciljnega jezika*. Prevodna slovenščina v kompetentnih (ustreznih, pravih) prevodih je med drugim *učna*, tista v nekompetentnih pa zlahka (in žal hitro) postane *nekritično posnemana*. Kako bomo ta problem odpravili? Če ga bomo »naslavljali«, že ne.

Prispevek, ki je za objavo v tej publikaciji dopolnjen, je bil pod naslovom Prevodna slovenščina – skrbna mati ali zlobna mačeha? prvotno objavljen v zborniku *Iz jezika v jezik – slovenščina v prevodih* (Andreja Žele, ur. (2016): Slovenski slavistični kongres, Ljubljana, 2016. *Iz jezika v jezik– slovenščina v prevodih*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 31– 33.).

ĐURĐA STRSOGLAVEC, profesorica srbske in hrvaške književnosti na ljubljanski Filozofski fakulteti ter književna prevajalka, je bila gostja Južnoslovanskega večera 23. oktobra 2018.